

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SH TIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –**

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE
– PROCEEDING BOOK –**

Штип, 24 – 25 Септември, 2015
Shtip, September, 24-25, 2015

fesconference@ugd.edu.mk

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SHIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
Штип, 24 – 25 Септември, 2015**

– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE**

Shtip, September, 24-25, 2015

– PROCEEDING BOOK –

Штип, 2016

Издавач / Publisher

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип   University "Goce Delcev" - Stip
Факултет за образовни науки   Faculty of Educational Science

За издавачот / For publisher

Проф.д-р Соња Петровска, декан / PhD Sonja Petrovska, Dean

Издавачки совет / Publishing council

проф. д-р Блажо Боев   Prof. Blazo Boev, PhD
проф. д-р Лилјана Колева Гудева   Prof. Liljana Koleva Gudeva, PhD
проф. д-р Кирил Барбареев   Prof. Kiril Barbareev, PhD
проф. д-р Дејан Миравовски   Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Главен и одговорен уредник / Editor in chief

Проф.д-р Соња Петровска   PhD Sonja Petrovska

Технички уредник / Technical Editing:

Доц. д-р Верица Јосимовска   Ass. Prof. Verica Josimovska, PhD
Доц. д-р Билјана Попеска   Ass. Prof. Biljana Popeska, PhD
Доц. д-р Деспина Сивевска   Ass.Prof. Despina Sivevska, PhD
Славе Димитров   Slave Dimitrov

Јазично уредување / Language Editor:

Виолета Карагунова / Violeta Karagunova (Macedonian language)
Снежана Кирова / Snezana Kirova (English language)

Дизајн / Design:

Славе Димитров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37"20"(082)(048.3)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (2015 ; Штип)

Образованието во XXI век [Електронски извор] : состојби и
перспективи : книга на апстракти / Меѓународна научна конференција,
Штип, 24-25 септември, 2015 = Education in XXI century : conditions
and perspectives : book of abstracts / International scientific
conference, Shtip, September, 24-25, 2015. - Текст во PDF формат,
содржи 100 стр.. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за
образовни науки = Shtip = University "Goce Delcev" Shtip, Faculty of
educational sciences, 2015

Начин на пристап (URL): <https://e-lib.uqd.edu.mk/naslovna.php>. -

Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 29.12.2015. -
Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-244-275-4

1. Насп. ств. насл.. - I. International scientific conference
(2015 ; Shtip) види Меѓународна научна конференција (2015 ; Штип)

а) Образование - 21 в. - Зборници - Апстракти

COBISS.MK-ID 100254474

Organizers:

University "Goce Delcev" - Stip
Faculty of Educational Sciences
Republic of Macedonia

Organizing Committee:

Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Republic of Macedonia

Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Despina Siveska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Traje Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Irena Kitanova, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Oliver Cackov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Jadranka Runceva, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Verica Josimovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Editorial board:

Ph.D Leonid F. Chuprov, Russian Academy of Natural History (RANH, Moscow), Chernogorsk, Russia

PhD Mark R. Ginsberg, College of Education and Human Development at George Mason University, Fairfax, Virginia, USA

Ph.D Ivan Prskalo, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Milan Matijević, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Sinisa Opic, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Tamara Gazdic-Aleric, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Zaharnytska Iryna Ivanivna, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD, Lutsenko Iryna Oleksiivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Sukhorukova Halyna Viktorivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

- PhD Kot Nataliia Mykhailivna**, Department of Theory and History of Preschool Pedagogy, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine
- PhD Anna Studenska**, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland
- Phd Alina Szczurek-Boruta**, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland
- PhD Stojan Bogdanovic**, University of Nis, Serbia
- PhD Stojan Cenikj**, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia
- PhD Stana Smiljkovikj**, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia
- PhD Emina Hebib**, Faculty of philosophy, Belgrade, Serbia
- PhD Živorad Milenovic**, Teaching Faculty, Ieposavic, University of Kosovska Mitrovica, Serbia
- PhD Prof. Iliana Petkova**, Faculty of Education, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria
- PhD Trayan Popkochev**, Sout-West University "Neofit Rilski" Blagoevgrad, Bulgaria
- PhD Krasimira Mutavchieva**, Trakiski Univerzitet, Faculty of Pedagogy, Stara Zagora, Bulgaria
- PhD Eleonora Mileva**, Teaching Faculty, National Sports Academy "Vasil Levski", Sofia, Bulgaria
- PhD Anzhelina Yaneva**, Sports Department, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria
- PhD Veselina Ivanova**, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Bulgaria
- PhD Elka Kirilova Yanakieva**, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
- PhD Margarita Koleva**, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
- PhD Nino Mihajlov**, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
- PhD Tatjana Novovic**, Faculty of Philosophy, University of Niksic, Montenegro.
- PhD Sonja Petrovska**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Emilija Petrova Gorgeva**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Snezana Mirascieva**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Snezana Stavreva Veselinovska**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Stevan Aleksoski**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Blaze Kitanov**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Nikola Smilkov**, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Todor Cepreganov**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Snezana Jovanova Mitkovska**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Kiril Barbareev**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Despina Sivevska** Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Biljana Popeska**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Trajce Stojanov**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Trajce Nacev**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Stojko Stojkov**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- MSc Snezana Kirova**, Faculty of Philology, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- MSc Lence Nasev**, Academy of Music, University Goce Delcev Stip, Macedonia

LADIES AND GENTLEMEN, DEAR GUESTS!

With great honor and pleasure I welcome You on behalf of all teachers, associates, employees and students of the Faculty of Educational Sciences at the University "Gotse Delchev" in Shtip and I wish You pleasant moments during this solemn event organized to mark 20 years of university education of teachers.

But in fact, the Faculty of Educational Sciences basis its twenty years of existence on 146 year continuous development of formal education of teachers and preschool teachers in the region. The achievements of the Pedagogical-Seminary school founded in 1869, the existence of which is linked to the name of the creator of the first primer and the first textbook for teachers - School Pedagogy - Josif Kovachev, and to the name of the great teacher Gotse Delchev, followed by the School for Teachers established in 1946, Higher Pedagogical School founded in 1959, and the Pedagogical Academy (1961) are woven into the tradition and development of our Faculty.

In 1995 the two-year formal education of teachers and preschool teachers developed into four-year university studies.

In 2007 the Pedagogical Faculty became part of the State University "Goce Delchev" in Shtip, said to be the fastest growing university in Macedonia.

Following the global trends in teacher education, modern trends in education policymaking in Europe and in the world, respecting the knowledge of the history of civilizations as an important intellectual resource for social development, as well as scientifically and experientially diagnosed educational challenges that have emerged as a result of deep changes of values in our society and globalization trends (scientific, educational, technological, and economic) the Faculty of Educational Sciences has designed study programs for I, II and III cycle of studies in accordance with the organizational - pedagogical quality standards in compliance with the principles of the Bologna Declaration and European credit-transfer system with a high level of recognition in the area of European Higher Education.

If 20 years ago our Faculty started to implement teaching with 5 PhDs and 3 masters as regular employees, today we can proudly say that our academic community is comprised of 20 PhDs and one master.

Today our students have the opportunity to educate themselves at the faculty which sees its future as a continuous development aimed at:

- Strengthening and expanding international partnerships
- Popularization of mobility of students and staff,
- Internationalization and improvement of scientific research work,
- Improvement of pedagogical approaches to teaching and links with practice, putting students at the center of the educational process.

Ladies and Gentlemen,

I take this opportunity to thank you for coming today to celebrate with us the teaching profession and our contribution to it.

We are quite aware that the road to success is long and winding and it is easier to travel with joint forces. That is why we wanted to mark this celebration by organizing a scientific conference dedicated to education in the 21st century. Let us share our knowledge, understanding and experiences regarding the situation and perspectives and suggest possible ways of modernization. 89 papers have been submitted and there are authors from 8 countries. This is really promising!

Once again, I wish you all a warm welcome and successful work.

Dean,
Prof. d-r Sonja Petrovska
24. 09. 2015., Stip

ПОЧИТУВАНИ ...

Со голема чест и задоволство, Ве поздравам во името на сите наставници, соработници, вработени и студенти на Факултетот за образовни науки при Универзитетот Гоце Делчев во Штип и Ви посакувам пријатни моменти во текот на оваа свечена манифестација организирана по повод 20 годишно факултетско образование на наставници и воспитувачи.

Факултетот за образовни науки своето постоење го темели на 146 годишниот континуиран развој на формалното образование на наставници и воспитувачи на овие простори. Во традицијата и развојот на нашиот факултет се вткаени достигнувањата на Педагошко-богословското училиште основано во 1869 год. Со чие постоење се врзува името на творецот на првиот буквар и првиот учебник за наставници – Школска педагогија – Јосиф Ковачев, и името на големиот учител Гоце Делчев, па Учителската школа основана во 1946 год, Вишата педагошка школа формирана во 1959 год, Педагошката академија (1961 год.).

Во 1995 година формалното двегодишно образование на наставници и воспитувачи прераснува во четиригодишно факултетско образование.

Во 2007 година Педагошкиот факултет стана дел на државниот Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, кој го носи епитетот најбрзорастечки Универзитет во Р Македонија.

Следејќи ги глобалните тенденции во образованието на наставници, современите тенденции во креирањето на образовните политики во Европа и во Светот, респектирајќи ги знаењата за историјата на цивилизациите како значаен интелектуален ресурс за општествениот развој, како и научно и искусствено дијагностицираните воспитни предизвици кои се појавија како резултат на длабоките вредносни промени во нашето општество и глобализациските тенденции (научни, образовни, техничко-технолошки, економски) ФОН дизајнираше студиски програми за I, II и III циклус на студии согласно организациско –

педагошки стандарди за квалитет, согласно принципите на Болоњската декларација и Европскиот кредит-трансфер систем, со високо ниво на препознатливост во Европскиот високообразовен простор.

Ако пред 20 години нашиот факултет започна да ја реализира наставата и вежбите со 5 доктори на науки и 3 магистри, како редовно вработени, денес со гордост можеме да кажеме дека оваа академска заедница ја сочинуваат 20 доктори на науки и 1 магистер.

Денес нашите студенти имаат можност да се образуваат на факултет кој својата иднина ја гледа како континуиран развој во насока на:

- зајакнување и проширување на меѓународните партнерства,
- омасовување на мобилноста на студентите и на вработените,
- интернационализација и подобрување на научно-истражувачката работа,
- унапредување на педагошките пристапи во наставата и врските со практиката, поставувајќи ги студентите во центарот на образовниот процес.

Почитувани присутни,

Ја користам оваа прилика, да ви се заблагодарам што дојдовте денес заеднички да го чествуваме учителското дело и нашиот придонес во него.

Ние сме сосема свесни дека патот до успехот е долг и кривулест но и дека полесно се патува со заеднички сили. Затоа ова наше празнување сакавме да го одбележиме со Научна конференција посветена на образованието во 21 век, да ги споделиме нашите знаења, разбирања и искуства во врска со состојбите и перспективите како и да предложиме можни начини за негово осовременување.

Уште еднаш, На сите Ви посакувам топло добредојде и успешна работа!

Декан,

Проф. д-р Соња Петровска

24. 09. 2015. година Штип

TABLE OF CONTENTS

1. СО КВАЛИТЕТНИ ПРОМЕНИ ДО ПОКВАЛИТЕТНО УЧИЛИШТЕ Блаже КИТАНОВ	5
2. LANGUAGE CULTURE – A SEGMENT OF LANGUAGE EDUCATION Violeta NIKOLOVSKA	9
3. RESEARCH TRENDS IN EDUCATION IN MULTICULTURAL ENVIRONMENTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA Elizabeta TOMEVSKA-ILIEVSKA, Emilija SIMONOVSKA JANACKOVSKA, Sadudin SADIKI	15
4. USING AUTOMATIC TEXT CATEGORIZATION TECHNOLOGIES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS Anna GLAZKOVA	23
5. THE ROLE OF BUSINESS SCHOOL IN THE POST-GRADUATE EDUCATIONAL SYSTEM Nikita RAVOCHKIN	27
6. FORMATION OF ETHICAL RULES (CODE) IN PRESCHOOLERS THROUGH THE BULGARIAN CHILDREN'S FOLKLORE GAMES Julia DONCHEVA	32
7. FORMATION OF HUMAN POTENTIAL: INSTITUTIONAL MECHANISMS AND POLICIES Stanka RINKOVA	36
8. THEORETICAL FORMULATION AND SCIENTIFIC JUSTIFICATION OF THE PROBLEM OF TRAINING TEACHERS IN TECHNICS, TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP Tsvetana KOSTADINOVA ANTIPESHEVA	41
9. INTERACTIVITY IN TEACHING STUDENTS MODERATORS Kosta KOSTOV, Silvia KYUCHUKOVA, Hristina MILCHEVA	45
10. EVALUATION OF STUDENTS' LEARNING UNDER THE PRISM OF EXPECTED OUTCOMES Teuta SHABANI, Suzana NIKODINOVSKA BANCOTOVSKA	49
11. COMMUNICATION IN THE TEACHING PROCESS. INTERACTIVE NATURE OF COMMUNICATION Valentina VASILEVA	57
12. PHYSICAL ACTIVITY OF 3-4 YEARS OLD CHILDREN IN KINDERGARTEN Filip SHABANSKI	60
13. MACEDONIAN LANGUAGE IN SECONDARY EDUCATION Liljana MAKARIJOVSKA, Zhaklina GJORGIJOSKA	64
14. STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS TEACHING GRAMMAR IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM Vesna KOCEVA, Marija TODOROVA	69
15. FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM ANXIETY Marija TODOROVA, Vesna KOCEVA	75
16. TEACHERS AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF KEY COMPETENCE CULTURAL EXPRESSION AMONG STUDENTS Svetlana PANDILOSKA GRNCHAROVSKA, Fadbi OSMANI, Gordana STANKOVSKA	82
17. INTRODUCTION OF THE DUAL SYSTEM IN THE BULGARIAN VOCATIONAL EDUCATION – REALITY AND CHALLENGES Svetlana NIKOLAEVA	86

18. THE VALUES OF EDUCATIVE FUNCTION IN RELATION PARENT-SCHOOL Ardita CEKA, Rabije MURATI	89
19. ELECTRONIC VERSUS TRADITIONAL TEST FOR MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOLS Katerina PANEVA	93
20. THE SIGNIFICANCE OF LOCALLY DEVELOPED EDUCATIONAL SOFTWARE IN THE PROCESS OF SCHOOLS' COMPUTERIZATION Olga SAMARDJIKJ JANKOVA	99
21. THE ACTIVITY OF MUSICAL GAMES FOR CHILDREN Mujeser ILJAZI	105
22. THE PATIENT IN THE PROCESS OF LEARNING IN HIGHER MEDICAL SCHOOL Silvia KYUCHUKOVA	110
23. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING MUSIC EDUCATION Lence NASEV	113
24. LEISURE TIME AND SPORT ACTIVITIES OF STUDENTS FROM THE FACULTY FOR PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION AT SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI" – BULGARIA Georgi IGNATOV	116
25. PLACE OF LIVING AS A FACTOR IN ORGANIZING STUDENTS' LEISURE TIME Despina SIVEVSKA, Biljana POPESKA	122
26. METHODOICAL APPROACH TO LEARNING ABOUT THE HOLOCAUST BY THE MODEL OF YAD VASHEM SCHOOL Zhivorad MILENKOVIC	129
27. A HERMENEUTIC READING OF A POETIC LITERARY WORK DURING IMPLEMENTATION OF A LESSON Milena RISTOVA-MIHAJLOVSKA	136
28. SOME GUIDELINES FOR INTELLECTUAL PREPARATION DURING PHYSICAL CONTACT BETWEEN THE INSTRUMENT AND THE PIANIST Angele MIHAJLOVSKI	142
29. IMPLICATION OF EFFECTIVE SCHOOL MANAGEMENT FOR THE CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS Kristinka OVESNI, Emina HEBIB, Vera RADOVIĆ	148
30. THEORIES, SOCIAL EXPERIENCES AND PRACTICE IN INTERCULTURAL PEDAGODY Alina SZCZUREK-BORUTA	157
31. TEACHERS' ASSESSMENTS OF CERTAIN CURRICULAR DETERMINANTS IN PRIMARY SCHOOL Milan MATIJEVIĆ, Siniša OPIĆ, Goran LAPAT	162
32. THE SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE NEW SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TRENDS IN ARCHAEOLOGY, HISTORY AND RELATED FIELDS Ljuben TEVDOVSKI	172
33. THE PRACTICE OF TAEKWONDO AS A PREDICTOR OF MOTOR ABILITIES Ivan PRSKALO, Anamaria RADIĆ	178
34. THE RELATION MOTIVE - TEACHING CONTENT IN STIMULATING COGNITIVE ABILITIES THROUGH ARTISTIC ACTIVITIES AT PRESCHOOL AGE Maja RAUNIK KIRKOV	182
35. CONTEMPORARY ADULT LITERACY MODELS Elena RIZOVA, Zoran VELKOVSKI	188

36. COMPARATIVE ANALYSIS OF PROGRAMS FOR PRE-SCHOOL EDUCATORS IN EUROPE Kiril BARBAREEV, Alma TASEVSKA	196
37. INCLUSIVE EDUCATION - ROLE OF THE TEACHER AND BENEFITS Sonja PETROVSKA	203
38. THEORETICAL APPROACHES TO MODERN INTERPRETATION OF PEDAGOGY OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS Eleonora MILEVA	210
39. POSTMODERN CONCEPTS OF FOUCAULT'S EDUCATION AND ITS RELATIONSHIP WITH DISCIPLINE Kushtrim AHMETI	215
40. ECOLOGY – A NECESSARY FACTOR IN TEACHING METHODS FOR NATURE AND SOCIETY STUDIES FOR FORMING A RESPONSIBLE PERSON Oliver CACKOV, Tatjana GREGOVA	219
41. THE ISSUE OF RESPECTING THE DEVELOPMENTAL POSSIBILITIES AND ACTIVITY-PLANNING IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT Alma TASEVSKA, Kiril BARBAREEV	223
42. INTEGRATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES INTO PRESCHOOL EDUCATION Tatyana V. NIKULINA	228
43. WHAT SHOULD MODERN SCHOOL LEARN Snezana KIROVA, Dragana KUZMANOVSKA, Biljana IVANOVA	233
44. EDUCATIONAL FUNCTION OF THE SCHOOL IN CONTEMPORARY SOCIETY Emilija PETROVA GORGEVA, Mitko KOCEV	238
45. SOME METHODS IN TEACHING PHYSICAL AND HEALTH EDUCATION Marjan MALCEV	243
46. REVIEW OF ADOLESCENT LITERATURE THROUGH COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NOVELS "THE BLUE PATH OF LOVE" BY METODI MANEV AND "VOICE OF LOVE" FROM GROZDANA OLUJIC Jovanka DENKOVA	247
47. INTERPRETATION OF A LYRIC POEM IN IV AND V GRADE Blaze KITANOV, Irena KITANOVA	253
48. TRAINING EFFICIENCY OF CYCLISTS SPECIALIZED IN ROAD CYCLING Ivan KOLEV	258
49. PHYSICAL EDUCATION AND DIAGNOSTIC PROCEDURES Veselina IVANOVA, Galena TERZIEVA	262
50. PROTECTION OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE THROUGH EDUCATING STUDENTS OF PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Trajce NACEV, Dragan VESELINOV	265
51. FORMATION OF TOLERANCE IN ADOLESCENTS Valentina VASILEVA	271
52. NEW EDUCATIONAL POLICIES AND THEIR REFLECTIONS ON SOCIAL DEVELOPMENTS Daniela KOCEVA, Snezana MIRASCIEVA	275
53. PRESENCE OF ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION IN MACEDONIA Lulzim MEHMETI	280
54. CONSONANT /J/ IN COLLOQUIAL SPEECH AND ITS IMPACT ON WRITING Blaga PANEVA	284
55. METHODOLOGICAL STRUCTURE OF A LESSON FOR INTERPRETATION OF A FAIRY TALE Irena KITANOVA	289

---

56. THE INFLUENCE AND THE EFFECTIVENESS OF FORMATIVE ASSESSMENT AND THE FEEDBACK IN STUDENTS' SUCCESS AND ACHIEVEMENTS Valdeta ZENUNI-IDRIZI	294
57. AESTHETIC EDUCATION OF EDUCATORS AS A FUTURE CHALLENGE Valentina PAJAZITI, Vlora MARKU-TUQI	299
58. SOCIAL AND COMMUNICATIONAL-INTERACTIVE COMPETENCES OF TEACHERS AND STUDENTS IN EDUCATION Florina SHEHU	302
59. INFLUENCE OF MEDICINES ON THE COGNITIVE SKILLS OF CHILDREN WITH CHRONIC DISEASES Elena IVANOVA BUYUKLIEVA	308
60. THE SPIRITUAL ASPECT OF HUMAN DEVELOPMENT AND THE EDUCATION IN XXI CENTURY Eleonora PENCHEVA	312
61. RESEARCH IN TEACHING PRACTICE Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA	316
62. HOW ARE PEACE AND TOLERANCE REPRESENTED IN HISTORY TEXTBOOKS FOR PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Todor CEPREGANOV, Sonja NIKOLOVA	324
63. ETHICS AS TEACHING Trajce STOJANOV	330
64. RISK ASSESSMENT OF HYGIENIC AIR QUALITY UPON PRESCHOOL CHILDREN'S HEALTH IN KINDERGARTEN "VERA CIRIVIRI TRENA" IN SHTIP Snezana STAVREVA VESELINOVSKA	335
65. ABOUT SOME EDUCATIONAL GOALS IN TEACHING-SOCIO-CULTURAL PROBLEM OR A CHALLENGE MODERN EDUCATION Snezana MIRASCHIEVA, Emilija Petrova GJORGJEVA, Daniela KOCEVA	339
66. ESCAPE FROM THE WAR –TIME IN THE UNCERTAINTIES OF LIFE TO REFUGEE IN BULGARIA. FUNDAMENTAL RIGHTS OF PERSONS SEEKING INTERNATIONAL PROTEKTION IN TERMS OF THE BUREAUCRATIC SYSTEM IN BULGARIA Pavlin PETROV	344
67. HIGHER EDUCATION IN THE PERIOD OF TRANSITION Verica JOSIMOVSKA	353
68. RESEARCH OF THE CONFLICT ZONES IN THE SYSTEM OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF THE CHILD BY THE METHODOLOGY OF RENE GILLE Julia DONCHEVA	356
69. CLASSROOM SOCIAL CLIMATE Despina SIVEVSKA	360
70. COMPATIBILITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOLA IN R. MACEDONIA Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA, Biljana POPESKA	366
71. THE IMPORTANCE OF THE CAREER CONSELING PROCESS Tanja ATANASOSKA, Biljana CVETKOVA DIMOV, Ana GJORGJEVA	376
72. ROLE OF MANAGEMENT IN IMPLEMENTING EDUCATION INCLUSIVE POLICIES Sadete TERNAVA-OSMANI, Voglushe KURTESHI	380
73. WHICH FACTORS ACCORDING TO THE PARENTS AFFECT THE EDUCATION OF CHILDREN Voglushe KURTESHI	385

---

74. THE PHILOSOPHICAL PARADIGM OF SIGMUND FREUD Slobodan MARKOVIC	370
75. EDUCATIONAL NEEDS AND ACHIEVEMENTS OF ROMA CHILDREN AND OTHER CHILDREN FROM MARGINAL ETHNIC GROUP IN RM Stevan ALEKSOVSKI	377
76. COMMUNICATIVE-PEDAGOGICAL FEATURES OF COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS-COMMUNICATIVE COMPETENCE Biljana GRAMATKOVSKI, Jasminka KOCHOSKA	387

UDK: 341.645.5(4-672EU):341.231.14-054.73(497.2)

ESCAPE FROM THE WAR - TIME IN THE UNCERTAINTIES OF LIFE TO REFUGEE IN BULGARIA. FUNDAMENTAL RIGHTS OF PERSONS SEEKING INTERNATIONAL PROTECTION IN TERMS OF THE BUREAUCRATIC SYSTEM IN BULGARIA

Pavlin PETROV¹

Abstract

The scientific article presents the situation in the Republic of Bulgaria to the growing humanitarian and refugee crisis. Major emphasis is placed on the adequacy of the Bulgarian system to tackle the challenges of the consequences of the war in Syria. In keeping with the conventions and rules of the European Union the Republic of Bulgaria is obliged to provide the best conditions for the protection asylum seekers. Gaps in the organization and the lack of coordination between different institutions creates a prerequisite for gross violation of basic human rights such as the right to information, right to a fair trial, the right to medical assistance and the right to free movement. The urgent need for emergency measures to overcome difficulties related to the lack of adequate response to State activities aimed at the integration of persons with humanitarian and refugee status will improve the quality of life of persons granted international protection. Lack of conditions for studying the Bulgarian language on the territory of centers for persons granted refugee or humanitarian status suspended monthly benefits make it impossible to social integration of unaccompanied children and families have received refugee status.

Keywords: humanitarian crisis, unaccompanied children, asylum seekers, refugee status, human rights, international protection registration - reception centre, State Agency for Refugees reception center, transit center

През 2012 и до средата на 2013 г. системата за ранно предупреждение, относно риска за от миграционна и бежанска вълна не функционира ефективно. Няма подготвен конкретен план с дефинирани отговорности и институции и изграждането на координационен механизъм за работа с лицата търсещи закрила. Няма ефективна комуникация с Върховния комисариат за бежанците кум ООН /ВКБООН/ и Европейската служба за подкрепа в областта на убежището /ЕСПОУ/.

В Стратегическата програма за интегрираното управление на връщането (2011-2013), утвърдена от Министъра на вътрешните работи на 31.03.2011г., изрично се подчертава, че България „следва да бъде подготвена с мерки за превенция и справяне с възможен миграционен натиск“. В тази програма е включен формално подготвен план от 3 страници със 7 общи мерки. Не става ясно кой е подготвил, предложил и утвърдил плана. Няма данни планът да е изпълняван, нито да е отчитано неговото изпълнение.

Също така, в Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2011-2020), се отчита съществуването на реални проблеми за страната ни в тази сфера. Документът е формален, а при подготовката му не е спазена методологията за стратегическо планиране в България от м. април от 2010 г. на Съвета за административна реформа към МС.

За цялата 2012 г. броят на задържаните незаконни имигранти е 2,5 пъти повече в сравнение с предходната година. Считано от м. септември 2012г. се наблюдава **устойчива тенденция за постоянно увеличаване на нелегално преминаващите границата чужденци**, което не води до конкретни действия от компетентните институции в страната (1).

До средата на 2013 година България е напълно неподготвена за прогнозираната бежанска вълна. Националният план за временна закрила не отговаря на реалните потребности на страната и е неработещ. Капацитетът на местата за настаняване на ДАБ е запълнен. Въпреки изразходваните близо

¹ University of Ruse "Angel Kynchev", Ruse, Bulgaria, pvpetrov@uni-ruse.bg, 0878119974.

30 милиона лева за период от почти 5 години, мерките на ДАБ са или неадекватни, или недостатъчни. Финансовите средства са харчени за информационни кампании, преводи, печатане на брошури, семинари, компютри и софтуер, но не и за увеличаване капацитета и подобряване на битовите условия в местата за настаняване. Липсва достатъчен административен капацитет за регистрация на бежанци, както и за разглеждането на молбите за получаване на статут.

До втората половина на 2013 година комуникацията с международните организации е сериозно нарушена, което се доказва от договарянето на изключително малък обем евросредства за България по фонда за убежище и миграция на ЕС. България е сред най-засегнатите страни-членки, като по обем на солидарното финансиране нашата страна е на последните места. При договарянето на средствата за България по фонда за убежище и миграция на ЕС (процедура започнала през 2011 и завършила през 2012 година) категорично не са защитени националните интереси на страната. За следващия програмен период 2014-2020 за България са предвидени едва 0.22% от цялата сума във фонда. За сравнение, за страни като Гърция и Италия, също външни граници на ЕС, подложени на миграционен натиск, са предвидени съответно: 11.32% и 13.59%. За Кипър също са предвидени четири пъти повече средства – 0.99% от общата сума във фонда.

След възникване на кризисната ситуация, на 2 септември 2013 година, управителят на област Хасково прави оглед на района на Временния приемателен център в Харманли и установява, че „състоянието на терена е трагично; негодно за разгръщане на лагер; с избуяла растителност, изсъхнали и паднали дървета; затревен асфалт; липса на вода и ток“.

Съобразно изложените факти може да се направи извода, че България е неподготвена нормативно, организационно-административно, финансово и технически за кризата с миграционния натиск, която се разразява в края на лятото на 2013 година.

Българското правителство предприема система от спешни действия за справяне с проблема. Използвани са механизмите на Съвета по сигурността към Министерския съвет и е създадена система за управление на националните ресурси за овладяване на кризисната ситуация. С решение на Министерския съвет е одобрен План за овладяване на кризисната ситуация, в който са възложени 129 дейности по 33 мерки на всички компетентни министерства, агенции и ведомства. Възстановена е нарушената комуникация с международните организации като ВКБООН и Европейската служба за подкрепа в областта на убежището, с Европейската комисия, с неправителствения сектор. В резултат за по-малко от 4 месеца (в периода август-септември 2013 г.) кризата с лицата търсеци международна закрила е овладяна.

На четвъртия месец от началото на кризата – месец ноември 2013 година – броят на нелегално преминалите българо-турската зелена граница чужденци за първи път намалява на месечна база и то близо два пъти (от 3626 през октомври на 1662 нелегални имигранти през ноември). Към 31 януари 2014 притокът на незаконни имигранти на практика е спрял.

Този резултат е следствие от започналата в началото на ноември 2013 година мащабна специализирана полицейска операция на МВР на границата с Р Турция за реализирането на 100% охрана на най-чувствителните участъци от границата. В операцията допълнително са ангажирани 1469 служители на МВР и близо 140 единици техника, които са развърнати в граничната зона.

Според оценки на Националния оперативен щаб без специализираната операция по българо-турската граница към момента на територията на страната броят на нелегалните имигранти и лицата, търсеци закрила щеше да бъде с 15 000 души повече.

Във връзка със значителното увеличаване на новообразуваните наказателни производства за престъпления по чл. 279 Наказателния кодекс (преминаване на държавната граница без разрешение на надлежните органи или не през определените за това места) и по чл. 280 от НК (незаконно превеждане на лица през границата на страната) в Свиленград и Елхово са командирани прокурори от апелативните прокуратури в Пловдив и Бургас.

Към края на 2012 броят на местата за настаняване е 782, към септември 2013 - 1230, в края на 2013 е 4060 места. След ремонтни дейности на сградния фонд, са разкрити допълнителни места за настаняване на лица, търсеци закрила в София: кв. Враждебна – 420 места, кв. Военна рампа – 700 места; в гр. Харманли – 1450 места; в с. Ковачевци – 350 места.

От 06.10.2013г., след преустройство на спортната зала на РДГП Елхово – МВР, същата функционира като Пункт за настаняване на задържани лица.

Въпреки, че условията в някои от центровете не отговарят на всички европейски норми, взаимодействието с Българския Червен кръст, „Лекари без граница”, ВКБООН и други непрекъснато води до подобряване на условията.

Наред с увеличаването на капацитета за настаняване, усилията на институциите са насочени към подобряване условията на живот за лицата, търсещи закрила. Навременните действия на правителството не допуснаха съществуването на палаткови лагери в условията на настъпващата зима. Не беше допусната промяна в епидемиологичната обстановка в страната, възникването и развитието на заразни заболявания. Осигурени са топла храна, отопление, медицинско обслужване, медикаменти, ваксини, хигиенни и санитарни материали.

Системните мерки за подобряване на условията за живот в местата за настаняване на чужденци доведоха до поетапно закриване на палатковият лагер в Харманли и настаняването на чуждите граждани в електрифицирани фургони.

В приемателните и разпределителни центрове се извършва първоначален медицински преглед от дежурни медицински екипи. Преценява се къде да бъдат насочени чужденците, търсещи закрила, като по спешна процедура се обработват, насочват и транспортират жени и деца.

Считано от 01.02.2014 година от Министерството на отбраната във взаимодействие с представители на ДАБ е осигурена топла храна за 4300 бежанци на ден, дейност до момента реализирана от ВКБООН.

През 2011 г. в ДАБ са подадени 890 молби от търсещи закрила чужденци и са дадени 192 статута. През 2012 г. са регистрирани 1387 молби за закрила и са издадени 177 статута. През 2013 г. са подадени 7144 молби за закрила и са предоставени 2462 статута, което е увеличение около 14 пъти спрямо издадените през 2012 г. статута. Само за м. януари 2014 г. са изготвени 883 решения за статут, които са 4 пъти повече от издадените през 2012 г.

Дирекция „Миграция” е върнала 888 чужди граждани през 2012г., 1025 през 2013 г. и 111 чужди граждани през м януари 2014 г.

Създадена е организация за дарения, които се събират в пунктовете на БЧК. В специално разкрита банкова сметка на БЧК, както и чрез SMS на кратък номер 1466 се събират дарения в парични суми. Очаква се извънредна помощ от МФЧК/ЧП в размер на 173 хил. швейцарски франка.

Получена е финансова помощ от чужди държави и международни организации – Чехия-1 млн. евро, Словакия – 50 000 евра, ВКБООН 3 600 000 долара за хранене на настанените в центровете на ДАБ чужденци. Материална помощ е предоставена от Унгария, Австрия и Дания.

Осъществен е контакт с арабската общност в нашата страна, която подпомага бежанците включително и с полагане на доброволчески труд. Събраните средства, материални и хранителни помощи се предоставят в центровете за бежанци на МВР и ДАБ. Отправен е апел към големите хранителни вериги, както и към фирми и организации, които могат да окажат материална помощ на бежанците. Проблем във връзка с даряването на храни и други материални помощи за центровете за бежанци се оказва плащането на ДДС от фирмите, извършващи дарение. Този въпрос е поставен на обсъждане пред Министерство на земеделието и храните и Министерство на финансите, като се търси възможност за разрешаване на казуса. Същото се отнася и за дарението на лекарства и медицински консумативи.

Подобрена е координацията с неправителствения сектор, Българският Червен кръст, Червеният полумесец, фондация „Помогни на нуждаещите се”, сдружения на сирийските и арабски граждани в България, Каритас, „Лекари без граница” и др. за овладяване на бежанския натиск.

Съгласно Годишния доклад за наблюдение на производството за предоставяне на международна закрила в България за 2014 г. на Български Хелзингски комитет от 1 януари до 31 октомври 2014г. наблюдението е осъществено по отношение на общо 410 производствени действия в териториалните поделения на Държавната агенция за бежанците при Министерски съвет, в които се провеждат производствени действия, а именно - транзитни центрове (ТЦ) и регистрационно-приемателни центрове (РПЦ). Наблюдаваните производствени действия кореспондират на същия брой лица, търсещи закрила, от които 260 мъже, 96 жени, **19 деца и 35 непридружени деца**. Видовете производствени действия, които са наблюдавани включват: 110 регистрации (10 в ТЦ- Пъстрогор, 20 в РПЦ-Харманли и 110 в РПЦ-София), 132 дъблински интервюта (45 в ТЦ- Пъстрогор, 25 в РПЦ-Харманли и 62 в РПЦ -София), 9 интервюта в ускорено производство (1 в ТЦ-Пъстрогор, 2 в РПЦ-Харманли 6 в РПЦ-София), 129 интервюта в производство по общия ред (33 в ТЦ-Пъстрогор, 63 в

РПЦ-Харманли и 33 в РПЦ-София) и 30 отрицателни решения на ДАБ по подадени молби за международна закрила.(2)

Създаден бе национален механизъм за координация - регулярни общи координационни срещи и под-комисии, чрез които в рамките на така формираната междуведомствена платформа от правителствени, неправителствени и международни организации, в това число и ВКБООН, се предприеха конкретни действия по разрешаване на съществуващите нормативни, институционални и практически проблеми в областта на приемането, производствата и първоначалната интеграция на бежанците в България.

Така, през 2014г. ДАБ създаде приемателен капацитет от транзитни (ТЦ), регистрационно-приемателни (РПЦ) и настанителни центрове (ЦН) за общо 60 00 души, съответно - 300 души в ТЦ-Пъстрогор (община Свиленград), 3340 души в РПЦ-Харманли, 860 души в РПЦ-София, 150 души в РПЦ-Баня (община Нова Загора), 300 души в ЦН-Враждебна (София), 700 души в ЦН-Военна рампа (София) и до закриването му на 1 ноември 2014г. - 350 души в ЦН-Ковачевци (община Перник). От февруари 2014г. ДАБ пое от ВКБООН и изхранването на търсещите закрила, настанени в приемателните центрове и предприе мерки за осигуряване на предоставянето на медицинска помощ на настанените лица. В резултат на подобрените условия и възстановеното издаване на временни документи, РПЦ-Харманли премина от закрит към открит режим в средата на март 2014г. В началото на юни 2014г. всички приемателни центрове на ДАБ отговаряха на минималните условия за приемане и настаняване на търсещи закрила.

През 2014г. за България бе характерно постепенно и постоянно нарастване на броя на лицата, търсещи международна закрила, който особено след средата на годината се увеличи рязко спрямо предходните месеци от първото полугодие. В сравнение с общо 7 144 души подали молба за закрила през цялата 2013г., само за периода 1 януари - 31 октомври 2014г. молби за закрила подадоха общо 8205 души, което съставлява увеличение с 35% на годишна база спрямо цялата предходна 2013г. Топ страна на произход остана Сирия (58% от общия брой молби; или, 4800 молби за закрила), следвана от Афганистан (26%; 2968 молби), Ирак (5,4%; 608 молби), лица без гражданство (2,4%; 268 молби) и Пакистан (1,6%; 183 молби).

В периода, последвал кризисната ситуация от края на 2013г. на фона на нарастващия брой на бежанците и търсещите закрила в България, както правителството, така и специализираният административен орган в областта на международната закрила - Държавната агенция за бежанците при Министерски съвет, постепенно възприеха разбирането, че събитията от миналогодишната есен не представляват изолирано явление или еднократен феномен. Това разбиране бе наложено предвид конфликтите в непосредствена близост до страната - както продължаващата гражданска война в Сирия, така и нововъзникващите конфликти в Ирак и други държави от региона на Близкия Изток и Субсахарска Африка. Обективен фактор за константното нарастване на броя на лицата, търсещи международна закрила в България, съставлява и значителният брой бежанци от Сирия, намиращи се в съседство на територията на Република Турция, които през 2014г. надвишиха 1,6 милиона души. Към края на 2014г. обаче България не разполага с планирани и предприети краткосрочни и дългосрочни мерки за трайното повишаване на капацитета за приемане и максимална ефективност на процедурите по оценка на молбите за закрила. Липсата на такива мерки предпоставя и липсата на предприети от правителството опити за ангажиране на допълнителни национални, но така също и на обществени финанси от достъпните европейски ресурси в тази област. Тази рестриктивна политика вероятно едопълнителна причина, мотивираща лицата, търсещи закрила (и дори лицата получили такава закрила) да напускат страната към други държави от Европа по време на, или след приключване на бежанската им процедура..

В същото време направеният сравнителен анализ с броя на подадените молби за закрила за относително същия период от януари - октомври 2014г. (Сирия - 6529 молби; Афганистан - 2968 молби; Ирак - 602 молби) сочи, че няма никакви съществени разлики между профила на чужденците, опитващи се да влязат на територията на страната с този на чужденците, търсещи международна закрила. Така, профилът на чужденците, влизащи или опитващи да влязат в България, съставлява в голямото си преимущество лица, бягащи от зони на конфликт, несигурност или масово нарушаване на човешките права в големи размери. Следователно, мерките за граничен контрол и превенция върху достъпа до територията на България през 2014г. основно рефлектират върху потоци на принудителна

миграция причинена от преследване, посегателства или въоръжен конфликт, а не върху потоци на доброволна миграция по икономически причини.

Особено сериозен проблем представляваше практическата липса на каквато и да било регистрация и издаване на временни документи на търсещите закрила. Вместо да издава надлежните регистрационни карти на търсещите закрила, ДАБ масово връчваше уведомление за датата, на което търсещия закрила следва да се яви, за да бъде регистриран (т.нар. "бележки"). Обичайният период на уведомленията за регистрация варираше между 3 до 6 месеца. В резултат на това процедурите на съответните лица, търсещи закрила бяха отлагани за неопределено време, а достъпът им до правата, предоставяни съгласно закона по време на процедурата, изцяло блокиран. Най-засегнати от липсата на регистрация се оказаха търсещите закрила, подали декларация за отказ от настаняване и от социално подпомагане (т.нар. "лица на външен адрес"). В мнозинството си, това бяха търсещи закрила, които поради липсата на настанителен капацитет при ДАБ през есента на 2013г. бяха прехвърляни директно от границата или пограничните райони в един от двата специализирани центрове за настаняване на чужденци /СДВНЧ / на МВР в Бусманци или Любимец.

Поради липсата на настанителен капацитет при ДАБ и блокираната първоначална регистрация, тези търсещи закрила, мнозинството от които жени и деца, биваха задържани и лишавани от свободата си на придвижване за значителни периоди от средно 45 дни. В тази ситуация, повечето от тях предпочетоха да подадат декларации, че разполагат със средства за издръжка като посочват външни адреси, за да бъдат освободени от СДВНЧ и да им бъде издадено уведомление за датата на регистрация. В почти 100% от случаите заявяваните адреси не отговаряха на условията на закона. /2/

В началото на януари 2014г. ДАБ представи информация, че в приемателните центрове са настанени 4694 лица, а на външен адрес по декларация пребивават 4421 лица, търсещи закрила. Бидейки без документи, без право на настаняване и без никаква социална или медицинска помощ, повечето от търсещите закрила на външни адреси напуснаха страната. Така, към края на юни 2014г. ДАБ докладва само 2664 търсещи закрила на външни адреси, живеещи извън приемателните структури на бежанската агенция, което съставлява намаление с 39.7% от началото на годината. В същото време от ДАБ бе признато обстоятелството, че в действителност процентът е значително по-висок, тъй като половината от посочените 2664 души, тоест - общо 69.8%, не могат да бъдат открити на заявените от тях външни адреси и по всяка вероятност са напуснали България още през зимните месеци на 2014г.

На 25.09.2013 г. със заповед на Министъра на вътрешните работи към Дирекция "Миграция" на МВР в гр.Елхово бе създаден т.нар. Разпределителен център с капацитет 300 души. Така, от 7 октомври 2013г. на основание друга заповед от Националния оперативен щаб всички лица търсещи закрила, задържани на границата в региона на отговорност на Регионалната дирекция "Гранична полиция" (РДГП) Елхово, тоест на българо-турската граница, бяха предавани от органите на ГДГП в новосъздадения Разпределителен център-Елхово, откъдето за кратък период от време същите да бъдат пренасочвани към приемателните центрове на ДАБ. Трансферът на лица, търсещи закрила от органите на ГДГП и предаването им на служители на ДАБ в РЦ-Елхово, вместо в ТЦ-Пъстрогор с цел извършване на първоначална регистрация на техните молби за закрила съставлява незаконосъобразна практика в нарушение на посочените законови разпоредби.

През месец септември 2014г. във връзка с регистрацията бе наблюдавана нова административна практика, която бе въведена и прилагана в нарушение на закона. През този период нарасна броят на лица търсещи закрила, които доброволно се явяваха директно в териториалните поделения на ДАБ и заявяваха молби за закрила. Вместо обаче да изпълни императивното си задължение да регистрира тези лица, ДАБ започна да подава сигнали до районните структури на МВР, които да отвеждат търсещите закрила от приемните на ДАБ и да ги задържат в съответните полицейски управления, откъдето след изтичане на 24 часовия арест да бъдат преведени и задържани в СДВНЧ. В резултат на това в нарушение на закона, спрямо 65 лица търсещи закрила, в това число семейства с непълнолетни и малолетни деца, включително на възраст от 0 до 12 месеца, биваха издавани заповеди за принудително настаняване в СДВНЧ.

Доколкото мнозинството от търсещите закрила през 2014г. бяха граждани на Сирия, националната бежанска администрация възприе спрямо тях т.нар. *prima facie* подход за оценка на молбите им за закрила като "явно основателни". В резултат на този подход за един сравнително кратък период от февруари до април 2014г. ДАБ успя да обработи и издаде решения спрямо общо 3642

търсещи закрила от Сирия, от които 2154 получиха статут на бежанец, а 1488 получиха хуманитарен статут. В края на 2014г. ДАБ отбеляза най- високият процент на признаваемост, тоест, положителна оценка на молби за закрила в историята на своето съществуване от 1993г. насам - 55% позитивни решения и 6% откази (12787 решения, от които 40% или 5162 бежански статута, 15% или 1838 хуманитарни статута, 6% или 738 откази, 17% или 2196 спрени производства и 22% или 2853 прекратени производства). При съпоставяне с рейтингите на признаване и отказ спрямо търсещите закрила от Сирия е очевидно, че през 2014г. рейтингът на признаване по отношение на търсещите закрила от други националности достига едва 7% за бежански статут (341 решения от общо 5162 бежански статута) и 14% за субсидиарна закрила (253 решения от общо 1838 хуманитарни статута), а рейтингът на отказите достига 98% (485 от общо 500 негативни решения за отказ), 79% от спрените производства (2236 от общо 2853 решения) и 78% от прекратените производства (1704 от общо 2196 решения). Провеждането на производствата на търсещите закрила от Сирия с предпочитание пред всички останали националности създаде и фактическо напрежение между различните общности и доведе както до по-незначителни, така и до сериозни инциденти в приемателните центрове на ДАБ.

На 2 юли 2014г. бе приета Националната стратегия за интеграция на лицата, получили международна закрила в България (2014-2020) бе окончателно приета и публикувана. Самата стратегия по дефиниция не съдържа нито конкретни интеграционни мерки или дейности, нито разписва за тях необходимия бюджет и институционални ресурси. Такива мерки и дейности, отговорните за тяхното предприемане институции, както и бюджетните средства за тяхното изпълнение следваше да се предпишат от Националната програма за интеграция за 2014г. До края на годината такава национална програма за интеграция не бе внесена за гласуване от правителството. Поради това 2014-та следва да бъде определена като нулева година за интеграцията на признатите бежанци и лицата с хуманитарен статут в България.

При това положение по отношение на лицата с предоставен статут всякакво подпомагане се прекратява както юридически, а поради отпадане на правното основание - и на практика, незабавно от деня, следващ влизането в сила на решението за предоставяне на статут в България. Това предпостави абсурдната ситуация, в която лицата търсещи закрила разполагат с редица социални, здравни и процесуални права, докато спрямо лицата признати от държавата като действителни бежанци и поради това получили статут, тези права не са осигурявани. Поради липсата на средства бе затруднено дори снабдяването с български лични документи, без които реализацията на каквито и да било права - здравни, трудови, социални, е напълно невъзможна. В тази ситуация, в опит да замести поне в определена степен липсващата първоначална интеграция, ДАБ осигури на признатите лица настаняване в териториалните ѝ поделения до 6 месеца след предоставянето на статута като единствено достъпната помощ, чието предоставяне произтича от директно от закона¹. Спрямо някои търсещи закрила с първоначални молби от страни на произход от Северна Африка (Магреб - Алжир, Тунис, Мароко) и Субсахарска Африка (Мали, Кот Д'Ивоар, Гана) средната продължителност на задържането надвиши 6 месеца, което сочи на недопустима дискриминация по причина националността на съответните чужденци, търсещи закрила. Като се има предвид, че съгласно закона до приключване на производството за предоставяне на статут с влязло в сила решение лицата-търсещи закрила не могат да бъдат принудително извеждани от територията на България, то задържането в СДВНЧ се явява изцяло незаконосъобразно, доколкото неговата единствена цел е да обезпечи изпълнението на такова принудително извеждане

Както и през предходните 15 години, и през 2014г. най-тревожният и сериозен проблем при провеждането на бежанската процедура спрямо непридружените деца, търсещи закрила остана липсата на гаранции за защита на правата им без да е налице назначен настойник или попечител съобразно императивните изисквания на закона. Поради това, през 2014г. съдилищата продължиха константно да постановяват отменителни съдебни решения, с които да уважават жалбите на непридружени деца против откази, издадени от ДАБ в производства проведени без назначен настойник, респективно попечител и без съдействието на адвокат в качеството на процесуален представител, съответно и защитник на интересите на детето в бежанското производство.

През 2014г. сериозно се увеличиха случаите, в които деца, търсещи закрила се озовават съвсем сами на територията на България без закрилата, подкрепата или грижата на родител или друг пълнолетен роднина, който отговаря за него по силата на закон или обичай. Законът определя дете в

такава ситуация като непридружено дете и в този смисъл, непридружените деца, търсеци или получили закрила, отговарят изцяло на дефиницията за деца в риск, тъй като са останали без родителска грижа и поради особената ситуация, в която се намират, за тях съществува опасност от увреждане на тяхното физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие, както и риск от отпадане от училище /2/. През 2014г. на територията на България молба за закрила подадоха 940 непридружени деца (911 момчета и 29 момичета), което в сравнение с 183 непридружени деца през 2013г. съставляваше увеличение с 80%. Основните страни на произход на децата бяха Афганистан (696 деца), Сирия (171 деца) и Ирак (21 деца). И през 2014г. всички производства на ДАБ с непридружени деца продължиха да се провеждат единствено в присъствието на социален работник. Правна помощ на административна фаза на непридружените деца, търсеци закрила също не бе осигурявана, доколкото в 100% от наблюдаваните производства пред ДАБ на непридружените деца не бяха представлявани от адвокат като техен процесуален представител. Същото съставлява нарушение и на европейските минимални стандарти относно общите процедури за предоставяне и отнемане на международна закрила на международна закрила в държавите членки на ЕС.

Освен това, през 2014г. зачестиха производства на непридружени деца, провеждани в отсъствието дори на социален работник, каквито бяха 5% (22 случая) от наблюдаваните производства. Също така, бе установено, че социалните работници, които присъстват на интервютата, не изпълняват задължението си да действат в най-добрия интерес на детето, тъй като не предоставят никакво реално съдействие, нито се намесват, когато е необходимо, при разпита на детето по време на интервюто и присъствието им по време на производствата е изцяло формално. Освен това, през първото шестмесечие на 2014г. тези дейности за РПЦ-София се изпълняваха от един-единствен социален работник, което доведе до допълнително забавяне на своевременното провеждане на интервютата на непридружените деца и протакане на производствените действия. В производствата, провеждани в РПЦ-Баня, където принципно бяха настанявани непридружените деца през 2014г., нито едно производствено действие не бе проведено в присъствието на социален работник. Така, 100% от производствата на непридружени деца в РПЦ-Баня бяха провеждани без дори формалното присъствие на социален работник, което предпостави тяхната цялостна незаконосъобразност. В РПЦ-Харманли и ТЦ-Пъстрогор присъствието на социален работник бе осигурено през 2014г., но без предварителна подготовка и обучение за особеностите на бежанската процедура и специфичните проблеми на непридружените деца-бежанци. Като цяло наблюдаваният подход на изпълнение на функциите от социалните работници в бежанската процедура показва формалност в значителна степен. По време на интервютата се констатира липса на усилие от страна на социалния работник за изграждане на атмосфера на доверие и предразполагане на детето да изложи своята история в спокойна и съобразена с възрастта му обстановка. Социалните работници не следяха за използването на въпросници, изработени специално за провеждане на интервюта именно с тази категория търсеци закрила - непридружени деца. В случаите, когато поставяните въпроси не предразполагаха към излагане на бежанската история в свободен разказ, не се констатираше присъстващият социален работник да направи усилие да подпомогне детето при споделянето на преживяното от него преследване. В РПЦ-София се наблюдаваше практика, при която в края на интервюто на детето се представяше за подпис ръкописен протокол, изготвен от социалния работник, удостоверяващ присъствието на последния по време на интервюто, но без същия да се изчита и превежда с помощта на преводач.

По време на съдебната фаза на разглеждане на делата срещу откази за предоставяне на закрила на непридружени деца се наблюдаваше същият формален подход. В наблюдаваните случаи назначените социални работници или не се явяваха на насроченото съдебно заседание или не бе представян своевременно социален доклад във връзка със случая, като по този начин се удължаваше висиящността на съдопроизводството и периодът на правна несигурност за непридруженото дете. Констатирано бе, че представяните по делата становища от съответните отдели „Закрила на детето“ към Дирекция „Социално подпомагане“ на Агенцията за социално подпомагане са изцяло заимствани от случаи, касаещи деца от ромски произход и нуждата им от извеждане от застрашаваща ги семейна среда, което е без никаква връзка с бежанската история и необходимостта от международна закрила на непридружените деца-бежанци. По този начин не бе спазван общият правен стандарт за защита на най-добрия интерес на непридружените деца, търсеци закрила.

Психо – социалната подкрепа е една от основните нужди на хората , бягащи от насилие и

война. Тя обаче често се пренебрегва, когато трябва да се задоволят основните нужди от храна и подслон. Бежанско – мигрантската служба а Български Червен кръст организира мобилни екипи за оказване на Психо – социална подкрепа, които се състоят от ръководител, психолог и преводач /арабски и фарси /. Бяха посещавани ежеседмично центровете, провеждани групови и индивидуални психологически сесии с хората преживели насилие. Обхванати бяха през 2014 г. 1388 лица.

Каритас София организира курсове за български език за деца и възрастни в 6 центъра на ДАБ. Обученията се радваха на голяма посещаемост, в центровете в Харманли и Военна рампа имаше по 100 записани желаещи се. Въпреки интереса към тях , обаче постоянното текучество на търсещите закрила в центровете възпрепятства много от курсистите да завършат пълния двумесечен курс на обучение. През 2015 г. поради липса на финансиране тези курсове за прекратени, което ограничава основното право на образование на лицата получили статут. Като лош сигнал е и спрените месечни социални помощи от 65 лв., които получаваха бежанците, което определя единствения възможен път – пътят на бездомника.

Изводи и препоръки

- Има нужда от допълнителни подобряване на условията за прием на търсещите закрила, за да се достигнат международните стандарти – недостатъчен брой и състоянието на санитарните помещения са сред най – честите оплаквания на настанените в центровете на Държавната агенция по бежанците /ДАБ/;
- ДАБ трябва да продължи да увеличава капацитета си за настаняване с оглед на нарастващия брой хора , търсещи международна закрила в България през последните месеци;
- Достъпът до специализирана медицинска помощ е затруднен, особено в РПЦ – Харманли, където повечето общопрактикуващи лекари отказват да регистрират пациенти от бежанските общности;
- Текучеството на търсещите закрила в центровете на ДАБ води до нарушаване на качеството на услугите, особено що се отнася до посещаването на курсове по български език и записването в държавните училища;
- Лицата, получили статут, но все още пребиваващи в центровете на ДАБ са в риск да останат бездомни – на хората от уязвимите групи трябва да бъдат предоставени възможности да напуснат центровете и да получат устойчива подкрепа при излизането на външен адрес;
- 2014 г. беше обявена за „нулева година” по отношение на интеграцията на бежанците;
- Да се въведе изрична правна гаранция за достъпа до процедура на лицата, търсещи закрила в България като регистрацията се ограничи в срок от 3 работни дни от подаването на молбата за закрила и не по-късно от 6 работни дни, когато е направена пред орган, различен от Държавната агенция за бежанците, в съответствие с чл.6, ал.1 от Директива 2013/32/ЕС;
- Да се създаде организация за 24-часово дежурство на служителите във всички териториални поделения Държавна агенция за бежанците, в които се провеждат производствени действия по регистрация на кандидати за международна закрила.
- Да се преустанови провеждането на производства в специалните домове за настаняване на чужденци (СДВНЧ) в съответствие със забраната на чл.67, ал.1 от ЗУБ и чл.8, ал.1 от Директива 2013/33/ЕС и в нарушение на §5 от допълнителните разпоредби на ЗУБ;
- Записването с техническо средство на интервюто да се въведе в закона като задължително правило при провеждане на производствените действия по реда на Закона за убежището и бежанците ;
- По отношение на непридружените деца, търсещи закрила да се въведе в Семейния кодекс и свързаните законови и подзаконови актове допълнителна хипотеза на настойничество и попечителство по право;
- Правната помощ, предоставяна по време на производства по ЗУБ да бъде уредена в Закона за убежището и бежанците в съответствие с правилата на Директива 2013/32/ЕС

и Директива 2013/33/ЕС като изрично се въведе задължително осигуряване на представителство от адвокат на непридружените деца и на кандидатите за международна закрила, по отношение на които производствата се провеждат в условия на задържане.

- Да се въведе изискването за разпределение на делата на служебните защитници по реда на Закона за правната помощ на принципа на специализация по съответната материята на правото, в това число и бежанското право ;
- Съдопроизводствата по жалби на непридружени деца, търсещи закрила да се насрочват и разглеждат по реда на бързите производства, за да се намали по отношение на тях периода на правна несигурност при съблюдаване на принципа за най-добрия интерес на детето.
- Да бъдат провеждани всекидневни ускорени курсове по български език, организирани от Министерството на образованието и науката, с цел включването на получилите убежище в училищата на територията на Република България;
- Вътрешните правила и инструкции за работа във връзка с провеждане на производствата по реда на Закона за убежището и бежанците, приемани от Държавна агенция за бежанците, да бъдат публикувани на интернет страницата на ведомството;
- Да се въведе приемането на ежегоден междуведомствен план за обучение на служителите на администрацията с компетенции по отношение на лицата, търсещи или поручили международна закрила като Държавна агенция за бежанците, Министерство на образованието и науката, Агенция за социално подпомагане, Отдели "ГРАО" към съответните общински администрации и други.

Литература:

https://press.mvr.bg/Akcenti/doklad_05.02.2014.htm

http://www.bghelsinki.org/media/uploads/documents/reports/annual_rsd_reports/2014_annual_rsd_monitoring_report_bg.pdf

<http://www.redcross.bg/activities/activities8/rms4.html>